

(Renatine ruke se zaustavljaju u vazduhu. Protagonisti padaju na kolena. Aron se diže i pokretima slepca traži Andrea i Blanku. Isto čine i ostali. Ana svira na violini.)

(Renata nastavlja da diriguje. Oglasi se muzika. Blanka je u Aronovom naručju. Između njih odigrava se srećna, putena ljubavna scena. Andrea s ostalima izvodi oko njih bahanalijama sličan ples. Na kraju svi, presrećni, padaju na tlo.)

(Renatine ruke se zaustavljaju. Tišina.)

ANA: Gde ste? Tata? Mama? Gde su anđeli? Đavoli? Otkud ova

(kraj)

tišina? Spavaju. Sreća kuca na vratima. Ne ostavljajte me samu! Sviće. Zasvetlucaće prvi sunčev zrak. Bojim se.

(Stavlja sebi na lice masku Đavola.)

(Renata se trijumfalno, na sav glas, smeje.)

(Ana čuje smeh, ali ne vidi svoju majku.)

ANA: Gde si, Kneginjo čardaša?

(Renatine ruke se ponovo pokrenu. Muzika zagrmi. Ana, pod maskom, u sve bržem ritmu muzike, pleše.)

S madarskog: Arpad Vicko

o, živote bedni, ljudi ili kako kneginja čardaša predvodi narod

zoran r. popović (pohvala ludosti zaborava po laslu vegelu)

Poziv na putovanje

»Približava se oluja, uhvatite se čvrsto za mene«, poručuje Laslo Vegel pozivajući nas na neobično dramsko-operetsko putovanje »preko sedam mora«. (Posve nesvakidašnji poziv: u ovom »proznim« vremenima, neko još veruje u priče o Sinbadu moreplovcu.) Vegel nas sigurno, potezom mađioničara, uvodi u prostore priče—bajke. »Čarolija se rasvetljava kao crvena ruža«. Treba širom otvoriti »kapije snova, pa iako škripe poput davoljih mamuza«. Našminkati čak i ofucane maštarije. I oni, koji svoje jedine nade polažu »u poslednju katastrofu«, mogu da barem na trenutak postanu »skandalozno površni« i prepuste se lepoti »drugog života«. »Iz daleka, iz čistog sveta snova, duvaju novi vetrovi. Nose me ka čudesnim predelima. Opsedaju me pustolovine« — reći će Andre, ideator strategije zaborava i ljubavi. Treba zanemariti »ono more laži, koje nazivamo stvarnošću«. Izlečiti se, naučiti hodati. Trčati. (»Gde je kraj i gde je početak?«). Ne stideti se svojih želja, »jer te one omamljuju«. »San je čaroban. Stvarnost je opak«. . . Razum je najveći krvnik, bleđa lica. . . Istina. . . je žarište konačnog sloma«. (»S istinom se možete vratiti u svoje grobnice, prefarbajte sa njom nebo u crno.«)

»Život je kao kvaran zub u koji, smejući se grohotom, trpamo analgetike.« Ali, u isto vreme, »svet je lakomislena, lepršava, razdragana, slatka muzika«. Jedan ogroman, tako privlačan zaborav. »Da li je noć ili dan? Svetla noć ili mrkli dan?« — pita se L. Vegel i odmah dodaje: samo mašta može da »bljesne kao nož«. »Smrt se pojavljuje u pastelnim bojama. . . Idemo u susret smrti veseli i razdragani«. I dalje jurimo za srećom, ganjamo opsene. Samo »privid, senka, omama«.

Poruka za prekostura

Treba zaplesati na ruševinama. »Neka padnu čipke s ženskih grudi. . . Samo priča, samo igra, samo uteha. Uživati. . . Sanjati. . . Zaboravljati. . . Verovati. . . Nadati se. . . Uživati »u opasnim olujama«.

Šta će se dogoditi kada čarolija prestane i rasprše se puste sanje? Da li nas posle zavodljivog, opojnog putovanja »preko sedam mora« čeka sreća i »slatki dom«? Zaista, fantazija nije savršena i ponekad se gubi. Ali, »prava umetnost zahteva krajnju istrajnost«. Nema savršenstva, »neka budu prokleti propovednici«. »Jedan čas ispunjenja vredi više od celog života. . . Bilo je vredno (pokušati) živeti.«

Tužna opereta

»Preko sedam mora« je komad o pozorištu, posvećen pozorištu, jednoj velikoj predstavi koja će se uprkos svemu roditi. Koristi se forma opere kao aktuelan oblik dijaloga sa svetom; parafrazira se komad s pevanjem — tzv laki žanr (belle et triste) nasuprot ozbiljnosti drame (opere) kojom se saopštavaju »Važne stvari«. Problematizuje se (ne)moćna operna varijanta »Kraljice čardaša« (ima li još uzvišene patnje?): na kraju se oglašava svečana muzika, »patetični vokali« (»bizarni hor svetkovine«) — veliko operno finale. Opereta gotovo da poziva na prepuštanje samozaboravu (ostaje pesma, igra, »besomučni obredni ples«); ona je tužna, ali se nagoveštava mogućan srećan, ljubavni kraj (završena »vesela erotizovana scena«). Sa velikom umešnošću u strukturu opere uključen je model bajke: ona (bajka) je poput osnovne muzičke teme koja se razvija, »raspevava« i potom osmišljeno varira; bajka se predstavlja, komentariše, negira (pretvara u antibajku) i potom, posle revizije, obnavlja.

»Reći se propinju. . . lepršaju kao penušavi morski talasi.« Poetična fantazmagorija je sjajno istkana: pogled se neprekidno usmerava kroz bajku, priču, san u realnost; stvarnost napada, ugrožava maštariju, ispravlja je, ali i potvrđuje. Studija pretapanja stvarnosti i snova, života i iluzije (pozorišta); atmosfera »među javom i med snom«. Sve se posmatra »u ogledalu ogledala« — slika nastala pretapanjem iznova se pretapa.

Kvartet

(Neobičan operetski kvartet likova)

Koristi se pra-motiv priče o dva brata — dve polovine koje se dopunjavaju (davo u dva oblića?).

Aron — zaveden i poražen stvarnošću, pustinjač (»iza zatvorenih prozora, debelih zavesa«) i dalje oplakuje svoju mladost, »rije po prošlosti«; biblijski nevernik (»razočarani se pretvoriše u monstrume«) posvetio se ikonama, palim anđelima (slika »anđele po zidovima seoskih crkava«, ali ne ume ni da se moli; restaurator bez vere; »živopisac—jertik«); ne zna svoje mesto (»S kim? Protiv koga?«); prezire, »gazi« priče (»S lepim pričama vode nas na gubilište«); »Pakao je moj. Ne dopuštam da me i njega lišite.«

Andre — čovek »dvosmislene situacije« — horista bečke Opere (san) i pevač u baru »Plava ptica« (java); sateran u svoje snove, »profesionalni varalica« »Samo izmišlja, . . . kuješ planove. . . , zanosiš se bez veze«. »Samoobmanjujuće iluzije, laži« njegova su istina. »Đavo« budućnosti, nikada se ne predaje, ne posustaje.

Renata — »u životu je održavaju samo gorke i beznadežno samocijne strasti«; nepresušna opsesija (utopija?) muške uobrazilje, »poslednja strast« ugaslog sveta, neko ko pohara »najlepše snove« (»Nebo je bilo prekriveno čudom, ali je dugu po njemu naslikala jedna drolja«); večna, neuništiva, iznova se obnavlja kao san, promenljivo je samo njeno ime.

Blanka — nastupa posle »velikih generacija«, jedina moguća Kraljica čardaša; Eva Haldiman na brodu »zvanom želja«.

Ko je Kraljica čardaša?

»Kraljica čardaša je Bog?« Lepota? Izaslanik Đavola? (Kada se pojavi, »leprša budućnost«.) »Mala kurva naše slavne istorije?« Zlehudi smrtnik »zemaljska prodavačica fantazije?« Poslednja šansa? »Poslednja revolucionarka?« (»Lijepa gospodica golih grudi što crvenom krpom hladi Gavroševo lice« — S. Šnajder) Poslednja žena? (Samo još ona ima kosmičku želju »da usvom toplom krilu uspava polumrtve muškarce«.) (Možda sve zajedno?)

Putovanje u osam slika

Priča o velikoj generaciji — Polazak iz stvarnosti, pogled unazad. Šta je ostalo od »velikih generacija« nakljkuzanih idealima, od njihovog »raskošnog talenta?« Cvetna prošlost, uspomene »kao rosa na ružinim laticama«. . . (Otac i majka su pevali u operi. . . »Buketi su još sutradan ujutro venuli u predsoblju«) ili »staze zarasle u korov«, biografija straha (»Otac se prvo bojao Madara. Zato im je pevao operete. A onda se plašio partizana. . . Posle toga plašio se publike. I najzad, od smrti«.) »Vreme je iskidalo naše nerve.« Više niko ne mari za revoluciju (»... velika obmana. Bolest«).

Uvođenje u priču o ocu i Đavolu, o Kraljici čardaša koja će »da oslobodi svet od zle čarolije«. Poziv na zaborav.

Tajna drugog života — Bajka viđena očima sanjara (izvorna, čista verzija po Andreu). Uživanje u čaroliji, u (ne)mogućoj, (ne)stvarnoj idili. »Uljuljkivanje u slast i omamu«. Dosta je bilo priča o paklu. »Pakao je nadasve dosadan«. Usred života bednog, odrpanog, poplava sreće! Usred lažne stvarnosti, slatki, čarobni snovi! Treba još samo učvrstiti veru, spasiti bajku.

Zamke zavodenja, Kušnja, Ljubavna strategija (mediugra) — Može li se stvarnost općiniti »čistim osećanjima. . . uzdignutim u ružičastu izmaglicu?« Može li se Aron, neverno dete kriznih vremena zavesti snom, ofucanom nadom, hoće li se prepustiti sreći, ljubavi (Blanki)? Preostalo je samo jedno: »Okrenućemo leđa svetu i uplesaćemo u 'Kraljicu čardaša'«. (Makar nas i pobili »kao besne pse«.)

Melanholična odbrana ličnosti (neurotična odbrana svemoćnog ustrojstva apatije) — Bajka viđena očima trezvenjaka, sapeta »bezmirisnim duhom« (»Trezvene oči vide samo ovaj krš«). Izobličena, parodijska, otuđena varijanta »Kraljice čardaša« po Aronu, negacija je bajke prljavim snom i otrovnim dahom istine. (»Navalite na bajke, prožderite snove.«) »Nežnost se pretvara u mržnju. . . San je opak. Stvarnost je vilinska.« Ironično-patetična idila parafrazira savremeno društvo, raj na zemlji. (»Najsavršenija budćnost je najokrutnija.«) »Zlatokosa devojka pobedila je svojom pesmom Đavola, zatim se vratila na zemlju. i Sada nikome nije potrebna.« (Kraljica čardaša—Judita ugrožava apatiju, konačnost svemoćne, rajске države. Treba je slomiti, priviknuti »na miris krvi«.)

Sretni raspad ličnosti — Traganje za istinom pokazuje se kao uzaludna opsesija. Suprotstvaljene verzije priče se uzajamno ne poništavaju: stvarnost i fantazija se pretapaju, što doprinosi punoći, »raznobjnosti« slike. Mašta ipak uspeva da obuhvati realnost, samo ona donosi »nove vetrove«, pročišćava i oslobađa. Bajka uzvraća udarac: Andre otkriva neočekivani realizam čarolije. »Pretvoriću laž u buket ruža. . . Lepota je životovna laž, greh i slast.« Ne treba se bojati sreće. Snovi nikad ne iščezavaju potpuno. Moguć je i operetski kraj: amor omnia vincit.

Epilog: Ana — povratak u stvarnost

Kada muzika utihne i igrarija se namah prekine, Ana će pitati: »Otkud ova tišina?« Kao da spavaju i anđeli i đavoli. Da li će svanuti? »Sviće« — odgovoriće Ana. »Zasvetlucaće prvi sunčev zrak. Sreća kuca na vrata.«

Neko opet doziva Kraljicu čardaša. Ana ostaje pod beznadežnim uticajem snova.